

Методична розробка

до зошита Алевтини Кахідзе

“Музеї, пам’ять, культура”

Авторка: В.Бойко

СТОРІНКА 1-16

“Музеї, пам’ять, культура людей”

Тип сторінки: вступна / установча

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: фронтальна розмова + індивідуальна рефлексія + коротке обговорення

I. Роль сторінки в структурі зошита: знайомить з сучасною українською художницею Алевтиною Кахідзе та визначає теми, яким будуть присвячені зустрічі.

Сторінка відкриває зошит і задає **рамку всього подальшого курсу:**

- формує широке неформальне розуміння зв'язку пам'яті, музеїв і культури;
- взаємозв'язку сучасного мистецтва і культури;
- ролі інституцій, які захищають національну спадщину;
- переводить тему з рівня “термінів” на рівень відносин, відповідальності та взаємодії;
- налаштовує учнів на роботу з метафорами, образами, запитаннями.

II. Освітня мета

Після уроку учні усвідомлюють:

- що музеї, пам'ять і культура утворюють нерозривний зв'язок;
- яка роль митців у суспільстві;
- культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей, яка відрізняє людину від природи;
- який зв'язок між поняттями: пам'ять, музей, культура;
- як національна ідентичність залежить від збереження пам'яті та культури.

III. Ключові поняття сторінки

(без формальних визначень)

- сучасне мистецтво
- митець
- музей
- пам'ять
- культура
- культурна спадщина
- національна ідентичність

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Передмова до роботи із зошитом — 5 хв

Сьогодні ми будемо працювати з незвичайним зошитом. Його створила українська художниця, громадська діячка **Алевтина Кахідзе** (*вчитель демонструє автопортрет художниці на останній сторінці зошита*)

Вона малює, пише тексти і через свої образи говорить про важливі речі: про людей, суспільство, свободу, відповідальність і про те, як ми живемо разом. Її малюнки — це не підручники і не комікси в звичному розумінні. Це спосіб ставити запитання і шукати відповіді.

Цей зошит також особливий, бо у ньому:

- *немає “правильних” і готових відповідей;*
- *є малюнки, короткі фрази і запитання;*
- *багато місця для ваших думок.*

Це означає, що: *тут важливо не вгадати відповідь, а спробувати подумати і висловити свою думку.*

Як ми будемо працювати?

Ми будемо: розглядати малюнки і помічати деталі;

- читати короткі тексти;
- обговорювати питання;
- записувати або замальовувати свої думки.

У цьому зошиті можна:

- не погоджуватися;
- ставити свої запитання;
- мати різні думки.

Важлива домовленість!

Під час роботи:

- ми слухаємо одне одного;
- не критикуємо думки інших;
- говоримо, якщо хочемо, але можна і просто подумати для себе.

Цей зошит — не про те, щоб вивчити тему. **Він про те, щоб спробувати зрозуміти і сформулювати власну позицію.**

2. Вступ і налаштування — 5 хв

Запитання до класу:

- **Як зобразила себе художниця?**
- **Яка роль сучасного митця в суспільстві?**

Формуємо на дошці гроно. У центрі митець. Промені ведуть до ролей митця у суспільстві:

- Дослідник та аналітик
- Соціальний критик /Активіст
- Культурний інтерпретатор
- Новатор / Експериментатор
- Філософ / Концептуаліст
- Творець нових смислів

3. Робота з ілюстрацією обкладинки — 10 хв

Запитання вчителя:

- *Що ви бачите на цій сторінці?*
- *Чи можна цей малюнок віднести до сучасного мистецтва?*
- *Чому, на вашу думку, тут є зв'язок між музеєм, пам'яттю і культурою людей?*
- *Що формує культурну спадщину країни?*
- *Які інституції зберігають пам'ять народу?*
- *Чому важливо захищати культурну спадщину?*

Методичний акцент: Ілюстрація стимулює мислення.

4. Обговорення поняття “культура і її збереження”— 10 хв

Робота у форматі загального кола або міні-груп.

Запитання для дискусії:

- **Які цінності ми відносимо до культурних?**
- **Що ми розуміємо під збереженням культури народу?**
- **Що ми відносимо до матеріальної, а що до духовної спадщини?**
- **Чи є захист мови, культури та історії запорукою нашої національної безпеки?**

5. Індивідуальна рефлексія — 10 хв

Завдання (усно або письмово в зошиті / на окремому аркуші):

Що ви запам'ятали?

- *Культура людей це...*
- *До культурної спадщини ми відносимо...*
- *Ролі сучасного митця у суспільстві це...*
- *Важливо берегти культурну спадщину тому що...*

Важливо: не оцінювати правильність, лише щирість.

6. Підсумок — 5 хв

Повернення до сторінки:

- *Що нового ви дізналися?*
- *Чи змінилося ваше розуміння ролі сучасного митця у суспільстві?*
- *Як митці впливають на формування культури?*
- *Чому збереження національної культури є важливим?*
- *Завдяки яким спеціалізованим закладам зберігається та передається наступним поколінням культурна спадщина?*

Фраза-закріплення:

Збереження культури є запорукою того, що традиції та цінності, які формувалися століттями, будуть передані наступним поколінням, зміцнюючи національне коріння. Музеї роблять культуру видимою, а пам'ять — тривкою.

7. Адаптація за класами

6 клас

- Більше прикладів з повсякденного життя.
- Просте формулювання запитань.

Акцент: “Культуру країни формують спільні матеріальні і духовні цінності. Їх необхідно зберігати.”

7 клас

- Розглядаємо поняття “культура”, “сучасний митець”, “музеї - скарбниці пам'яті”;
- Говоримо про ролі сучасного митця в суспільстві, його вплив на формування культури;
- Міркуємо про місце музеїв в збереженні культурної спадщини.

8 клас

- Підводимо до розуміння важливості культури і її збереження.
- Захист культури це захист держави.
- Збереження національної ідентичності — це невіддільна складова національної безпеки

Акцент: “Збереження історичного надбання є питанням виживання держави, а не лише її культурного розвитку”.

9 клас

Орієнтовні запитання для обговорення:

- Чому захист культурної спадщини є важливим для країни?
- Як пов'язані захист культури і безпека?

- Чи становить пряму загрозу суверенітету втрата історико- культурного надбання держави?

Акцент: *“Збереження культури — це захист мови, традицій, історичної спадщини та творчості, що в умовах глобалізації чи війни стає основою національної безпеки”*.

8. Методичний коментар для вчителя

- Не починайте з визначення з підручника.
- Не вимагайте “правильних” відповідей.
- Ця сторінка створює **безпечний простір для думок**, який знадобиться далі.

ДОДАТОК (сторінка 1 та 16)

Музеї, пам'ять та культура людей утворюють нерозривний зв'язок, функціонуючи як зберігачі, інтерпретатори та транслятори історичного досвіду та культурних цінностей суспільства. Вони перетворюють окремі артефакти на національну пам'ять українського народу, формуючи ідентичність.

Сучасний митець — це не лише творець естетичних об'єктів, а й активний учасник суспільних процесів, інтелектуал та дослідник. Його роль значно розширилася від простого “ремісника” до різнобічного інтерпретатора реальності.

Основні ролі сучасного митця:

- **Дослідник та аналітик:** Митці аналізують політичні, технологічні та соціальні зміни, реагуючи на них через свої роботи.
- **Соціальний критик / Активіст:** Сучасне мистецтво часто піднімає гострі теми (війна, глобалізація, екологія), спонукаючи глядача до роздумів або дій.
- **Культурний інтерпретатор:** Митці переосмислюють історичну пам'ять, традиції та культурну спадщину в контексті сьогодення.
- **Новатор / Експериментатор:** Використання нових медіа, технологій та синтез мистецтв (графіка, скульптура, текстиль, текст).
- **Філософ / Концептуаліст:** Основна увага приділяється ідеї (концепту), а не лише візуальній формі, що допомагає розкрити світорозуміння людини.
- **Творець нових смислів:** Формування майбутнього культури, балансує між традицією та інновацією.

Митець — це творча особистість, яка через мистецтво досліджує реальність, формує культурний ландшафт доби. Його роль полягає у створенні нових світів, збереженні культурної спадщини, трансформації емоцій у візуальні чи звукові образи, а також у виступанні «культурним фронтом», що формує національну свідомість

Основні ролі митця в суспільстві:

- **Творець та новатор:** Відкриває нові світи, досліджує людську душу та трансформує реальність.
- **Культурний діяч:** Зберігає, відновлює та розвиває національну культуру, роблячи її частиною сучасного контексту.
- **Коментатор соціуму:** Інтелектуальний спостерігач, який через свої твори висловлює ставлення до актуальних проблем суспільства.

- **Транслятор краси та сенсів:** Перетворює ідеї, думки та почуття у художні образи, торкаючись серця аудиторії.

Пам'ять — це складний психічний процес, що полягає в накопиченні, збереженні, відтворенні та забутті минулого досвіду, інформації чи вражень. Вона є основою навчання, особистісного розвитку, інтелекту та дозволяє людині використовувати попередній досвід для орієнтації в довкіллі.

Музей — це науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації пам'яток матеріальної та духовної культури, природи, а також для залучення громадян до історико-культурної спадщини. Вони зберігають пам'ять людства через експонати. Для дітей можна пояснити музей як скарбницю історичної/суспільної пам'яті.

Культура — це сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом історії, а також спосіб життя, звичаї, традиції, мистецтво та норми поведінки, що визначають ідентичність спільноти.

Збереження культури — це захист мови, традицій, історичної спадщини та творчості, що в умовах глобалізації чи війни стає основою національної безпеки. Культура стимулює розвиток особистості, трансформуючи поведінку та норми.

Ідентичність — це сукупність уявлень людини про себе, її самосвідомість, цінності та відчуття самототожності, що визначають, ким вона є. Це внутрішній орієнтир, сформований досвідом, культурою та соціальними групами, який допомагає знайти своє місце у світі та відрізнити себе від інших.

Конституція України забезпечує збереження пам'яті через захист культурної спадщини та історичної пам'яті. Основні положення включають статтю 54, що зобов'язує державу дбати про збереження історичних пам'яток, та преамбулу, яка вказує на відповідальність перед попередніми поколіннями. Також діє закон “Про охорону культурної спадщини”, що юридично закріплює цей захист.

Культура пам'яті може базуватися на низці ключових цінностей, що визначають ставлення суспільства до минулого та способи його осмислення. Ось основні з них:

- **Історична правда** — прагнення об'єктивному розумінню минулого, заснованому на достовірних джерелах та критичному аналізі.
- **Пам'ять та повага** — визнання значущості минулого досвіду, повага до жертв трагічних подій, героїв та важливих історичних постатей.
- **Справедливість** — необхідність осмислення та подолання історичних травм, включаючи визнання помилок та злочинів минулого.
- **Ідентичність і наступність** — зв'язок поколінь через усвідомлення загальної історичної спадщини та культурних традицій.
- **Толерантність та діалог** — повага до різних точок зору, прагнення до примирення та відкритого обговорення складних тем.
- **Відповідальність** — усвідомлення своєї ролі у збереженні та передачі пам'яті, недопущення спотворень історії.
- **Гуманізм** — визнання цінності кожного людського життя, засудження насильства та тоталітаризму.

Ці цінності допомагають формувати конструктивну культуру пам'яті, що сприяє осмисленню минулого та його значенню для сьогодення та майбутнього.

СТОРІНКА 2-3

“Навіщо пам'ятати?”

Тип сторінки: проблемно-понятійна

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: читання-звернення + спостереження + обговорення + рефлексія

I. Роль сторінки в структурі зошита:

- сторінка знайомить учнів із форматом зошита та його правилами;
- знімає страх “правильних /неправильних” відповідей;
- підводить до розуміння теми “Музеї, пам'ять, культура” через особистий досвід;
- показує, що пам'ять є фундаментом національної культури та ідентичності;
- окреслює роль музеїв у збереженні культурної спадщини і забезпеченні зв'язку між поколіннями.

II. Освітня мета (очікувані результати):

Після уроку учні:

- усвідомлюють як пов'язані “Музеї, пам'ять, культура”;
- формують особисте ставлення до музеїв;
- дізнаються, про які події зберігають пам'ять музеї;
- розуміють, чому збереження культурної спадщини є важливим для країни.

III. Ключові поняття сторінки

- пам'ять
- музей
- культура
- культурна спадщина
- ідентичність
- збереження пам'яті
- толерантність

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Вступ. Звернення до учня — 5 хв

Вчитель пропонує учням прочитати текст зліва (вголос або про себе).

Запитання після читання:

- *Про що йдеться у зверненні авторки /мисткині?*
- *Як ви думаєте про що буде цей зошит?*

Акцент: Свобода самовираження, толерантне сприйняття різних думок.

2. Робота над малюнком та запитанням під ним — 10 хв

- *Чому важливо пам'ятати?*

Акцент: Будь який процес, щоб він тривав потрібно підтримувати.

- *Де зберігається пам'ять про історичні події?*
- *Пам'ять про які події зберігають музеї?*
- *Чи чули ви про музей Революції Гідності?*
- *Як гідно зберігати пам'ять? Чому це має значення?*

Підведіть до висновку, що пам'ятати потрібно:

- *для уникнення помилок минулого: Історія вчить нас наслідкам певних дій та рішень.*
- *для шанування досвіду: Пам'ять про загиблих (Голокост, Голодомор чи війна за Незалежність) є запорукою того, що це ніколи не повториться.*
- *для збереження культури, яка складається з традицій, мистецтва та знань, які передаються з покоління в покоління.*
- *для формування ідентичності: Знання свого коріння дає розуміння того, хто ми і ким є кожен із нас.*

3. Обговорення: “Збереження історичної спадщини країни” — 10 хв

Фронтальна розмова або спільне коло для обговорення.

Запитання:

- *У яких музеях зберігається пам'ять:*
 - *про наші традиції?*
 - *про історичні події?*
 - *про героїв, які боролися за незалежність України?*
- *З чого, на вашу думку складається історична спадщина країни?*
- *Чи можете ви навести переконливі приклади з історії, коли збереження пам'яті про минуле могло б запобігти людським втратам?*

4. Індивідуальна робота / рефлексія — 10 хв

Учні записують або замальовують відповіді в зошиті.

Можливі формулювання:

- *Історична спадщина - це...*
- *Коли я відвідую музей я дізнаюсь про...*
- *Мій улюблений музей зберігає пам'ять про...*

Важливо: Не обмежувати формат відповіді. Це може бути текст, слово, символ, малюнок.

Творча хвилинка: діти за бажанням розфарбовують сторінку, чи самостійно зображають музей, де їм доводилось побувати.

5. Підсумок — 5 хв

Підсумкова розмова:

- **Чому, на вашу думку, росія знищує культурну спадщину України?**
- **Що ви для себе виносите з цього уроку?**

Фраза-закріплення:

Зберігати пам'ять про минуле важливо для формування національної та особистої ідентичності, розуміння причин сучасних подій та уникнення помилок попередників.

6. Адаптація за класами

6 клас

- Більше конкретних прикладів (пам'ятали/забули).
- Чому варто відвідувати музеї?
- Особистий досвід відвідування музеїв (можна працювати усно).

Акцент: *“Люди бережуть особисту історію, а музеї — історичну спадщину суспільства”*

7 клас

- Яке значення має пам'ять у житті людини?
- Обговорення ситуацій, коли пам'ять рятує життя.
- Для чого людям потрібні музеї?
- Чому важливо вивчати і зберігати пам'ятки історії та культури нашого народу?

Акцент: *“Зберігати пам'ять про минуле важливо”*

8 клас

- Переходимо до розмови: Чому громадянам України важливо зберігати пам'ять про історичні події?
- Національна безпека/ідентичність/опір агресору.

- Які музеї зберігають пам'ять про історичні події?

Акцент: *“Збереження пам'яті та культури народу - це основа національної безпеки”*.

9 клас

- Яке значення має пам'ять в житті людини?
- Для чого потрібна історична пам'ять?
- Чому важливо її зберігати?
- Як збереження історичної пам'яті пов'язано з національною ідентичністю?

Акцент: *“Пам'ять і національна ідентичність нерозривно пов'язані: національна пам'ять (спільна історія, міфи, герої) є фундаментом, на якому будується національна ідентичність”*.

7. Методичний коментар для вчителя

- Не оцінюйте емоційні реакції учнів.
- Уникайте формального визначення термінів на цьому етапі.
- Головне завдання сторінки — **запустити особисте осмислення**, а не дати визначення.

ДОДАТОК (сторінка 2-3)

Пам'ять і національна ідентичність нерозривно пов'язані: національна пам'ять (спільна історія, міфи, герої) є фундаментом, на якому будується національна ідентичність. Вона визначає, як спільнота сприймає себе, свою “історію успіху” чи трагедії, що формує емоційний зв'язок між людьми та їхнє уявлення про себе як частину нації.

Збереження пам'яті — це здатність нашого мозку утримувати інформацію, досвід та емоції протягом тривалого часу. Це процес, який перетворює отримані враження на “архів” нашого життя, щоб ми могли згадати їх пізніше.

В Україні діють **сотні музеїв, що зберігають пам'ять** про історичні події, ключовими з яких є Національний музей історії України (Київ), “Музей становлення української нації”, Національний музей “Чорнобиль”, Музей історії міста Києва, Національний музей Революції Гідності та інші. Ці установи зберігають унікальні артефакти: зброю, рукописи, етнографічні пам'ятки та документи, що висвітлюють події від давнини до сучасності.

Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні — Музей Революції Гідності — це державна інституція у Києві, створена у 2015–2016 роках для збереження пам'яті про події Євромайдану та боротьбу за незалежність. Комплекс документує Революцію Гідності, збирає артефакти, проводить екскурсії та досліджує сучасну історію України.

Культурна спадщина - це все те цінне, що ми отримали від наших предків, і що ми маємо зберегти для майбутніх поколінь. Це не лише гроші чи майно, а духовні скарби, які формують нашу історію, традиції та самобутність.

Простими словами, це “пам'ять” народу, втілена у предметах, будівлях чи звичаях.

Матеріальна спадщина (те, що можна побачити/торкнутися): замки, церкви, старі будинки, археологічні знахідки, музейні експонати, рукописи та книги.

Нематеріальна спадщина (те, що живе в діях та пам'яті): звичаї, обряди (наприклад, весілля), народні пісні, танці, традиційні ремесла, казки, мова та знання про природу.

Знищення культурної спадщини України Російською Федерацією є цілеспрямованою політикою, яка націлена на стирання української національної ідентичності, історичної пам'яті та доведення тези про “неіснування” України як окремої держави.

Основні причини та цілі руйнування культурних цінностей:

- **Стирання ідентичності та асиміляція:** Росія намагається знищити все, що пов'язує українців з їх корінням, щоб легше асимілювати населення на окупованих територіях. Це частина гуманітарної агресії, мета якої — позбавити українців культурного самовизначення.
- **Ідеологічне обґрунтування війни:** Російська пропаганда заперечує самобутність української культури. Знищення пам'яток, музеїв та архівів (понад 1700 об'єктів станом на 2026 рік) має на меті ліквідувати докази багатовікової історії України, яка не пов'язана з Росією.
- **Імперські амбіції:** Росія розглядає Україну як частину своєї «історичної величі» і намагається відновити імперський вплив, знищуючи національні символи України.
- **Грабунок та привласнення:** Росія не лише руйнує, а й розкрадає українські культурні цінності (наприклад, викрадення експонатів з музеїв у Криму та на інших окупованих територіях), привласнюючи їх як «свої».
- З 2014 року Росія систематично знищує українську спадщину, починаючи з Криму, а після повномасштабного вторгнення 2022 року — на всіх тимчасово окупованих територіях. Це підпадає під визначення воєнних злочинів.

СТОРІНКА 4-5

“Що ти робиш, щоб зберегти спогади?”

Тип сторінки: рефлексивна /прикладна

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: спостереження + аналіз прикладів + особисте осмислення

I. Роль сторінки в структурі зошита

Ця сторінка:

- дає розуміння що таке спогади;
- де і як вони зберігаються;
- переводить тему пам'яті з простору “абстрактного поняття” у простір “щоденного процесу”, особистого досвіду;
- спонукає подумати чи спогади та пам'ять тотожні поняття.

II. Освітня мета (очікувані результати)

Після уроку учні:

- розуміють різницю між пам'яттю і спогадом;
- усвідомлюють, що пам'ять процес, а спогад - образ;
- оповідають власні спогади і пояснюють, які дії здійснили, щоб пригадати;

- відповідають на запитання довільно чи мимовільно відбувається запам'ятовування;
- пояснюють, які дії можуть допомогти в збереженні спогадів;
- визначають, те що їм допомагає згадати/пам'ятати.

III. Ключові поняття сторінки

- пам'ять - процес
- спогад (образ) - вміст
- запам'ятовування/забування - функція
- довільно/мимовільно - дії

Акцент: *“Пам'ять — це бібліотека, а спогади — це книги в ній”*

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Вступ. Запитання-зачіпка — 5 хв

Вчитель зачитує або пропонує прочитати питання сторінки.

Запитання:

- ***Що ти робиш для того, щоб зберегти спогади?***

Подивіться на малюнки праворуч. Впишіть, або намалюйте, ***на сторінці є підказки, якими рекомендовано скористатися.***

Учні розглядають малюнки праворуч.

Запитання:

- ***Які способи збереження спогадів ви бачите на малюнках?***
- ***Де люди зберігають спогади?***
- ***Чи всі приклади вам зрозумілі (замальовки, фотоальбом, запис на диктофон...)?***

Зверніть увагу:

- портрет (картина);
- фотоальбом;
- аудіозапис на диктофон/телефон;
- відео;
- флеш пам'ять.

Додайте власні:

- соцмережі

- відео в телефоні/айфоні

Подумайте і дайте відповідь на запитання:

- *Як зберігаються спогади людей?*
- *Запам'ятовування відбувається мимовільно (без свідомої волі людини) чи довільно (свідоме засвоєння інформації)?*
- *Це щоденна дія?*

2. Робота з ілюстрацією — 10 хв

Учні розглядають малюнки ліворуч.

На малюнку зображена дитина. Тут є напис: **“Мені 5 років”**.

Запитання:

- *Чи добре ви себе пам'ятаєте в п'ятирічному віці?*
- *Чи можете ви пригадати окрему подію приблизно у цей період? Яку саме?*
- *Хто хоче розказати про подію, яку згадав?*
- *Спробуйте згадати найкраще святкування вашого Дня народження.*

Напишіть або намалюйте відповідь.

Учні:

- пишуть приклади;
- замальовують ситуації;
- або користуються підказками на сторінці.

Можливі початки фраз:

- **Я пам'ятаю, коли мені було 5 років...**
- **На мій минулий день народження...**
- **Коли я вперше побачив/почув/покуштував ...**
- **Моє перше враження від подорожі ...**

3. Обговорення: яка різниця між спогадами і пам'яттю — 10 хв

Фронтальна і групова робота.

Запитання для дискусії:

- *Чи є різниця між спогадами і пам'яттю?*
- *У чому вона полягає?*
- *Чи могли би ви поділитися одним із власних спогадів?*

4. Практичне завдання – 10 хв

Пропозиція для учнів створити колективний спогад.

- Пригадайте ваш один спільний день, скажімо 1 вересня 2026 року. Поділіться своїми спогадами про нього.
- Чи хотів би хтось розповісти про свої емоції в той день.
- У кого були інші?

Учні висловлюються.

Давайте підсумуємо:

- *Що буде цей спогад однаковим для всіх? А у чому різниця?*
- *Чи будуть ваші емоції відрізнятися?*

Спробуйте їх описати. Можливі початки фраз:

- У цей день я був веселим...
- Мені було сумно, тому що...
- Першим я побачив/ла і відчув...

Учні описують власні емоції формуючи індивідуальні спогади.

Колективна робота:

- Підніміть руку хто зрадив друзям?
- А хто хотів продовжити канікули?
- А чи є ті, хто не хотів іти до школи?
- Кому було сумно, що літо закінчилося?

5. Підсумок і рефлексія — 10 хв

Запитання для підсумку:

- *Чи ми можемо створити колективний спогад?*
- *Чим наші індивідуальні спогади будуть відрізнятися?*
- *Чи є спогад і пам'ять тотожними поняттями?*
- *У чому між ними різниця?*
- *Які речі і дії допомагають нам відновити спогади/пам'ятати довше?*
- *Як зберігати пам'ять живою і гідною?*

Рекомендація від учителя: Як створити “Капсулу часу”?

Ведіть щоденники, створюйте фотоальбоми чи фотокниги, знімайте відео та оцифровуйте старі архіви. Створюйте фізичні “капсули часу” (сувеніри,

листи), записуйте історії старших родичів та використовуйте цифрові хмарні сховища для надійності.

Фраза-закріплення:

Щоб зберегти спогади, важливо систематично документувати життя.

5. Адаптація за класами

6 клас

- Зосереджуємося на прикладах і особистих спогадах.
- Мінімум абстрактних понять.

Акцент: *“Говоримо про те, як зберігати пам’ять живою”*.

7 клас

- Обговорюємо мотиви та контекст.
- Додаємо питання вибору.

Акцент: *“Щоб пам’ятати довго – треба докладати зусиль”*.

8 клас – 9 клас

- Говоримо про особисті спогади і персональну пам’ять.
- Можна підвести до теми “Пам’ять і відповідальність”.
- Пам’ять - відповідальність - майбутнє

Акцент: *“Пам’ять про минуле — це наш компас. Вона допомагає зрозуміти, хто ми є, і не робити чужих помилок у майбутньому. А ще це наш спосіб сказати “дякуємо” тим, хто жив до нас, та вшанувати пам’ять героїв”*.

6. Методичний коментар для вчителя

- Уникайте оцінок “правильно / неправильно”.
- Не примушуйте учнів ділитися особистими історіями, якщо вони не готові висловлюватися.
- Поважайте право на різні способи самовираження або їх відсутність.

ДОДАТОК (сторінка 4-5)

Збереження історичної пам’яті сьогодні потребує комплексного підходу: від цифровізації архівів до створення живих меморіалів. Головний принцип — фіксація подій без спотворень та перетворення сухої статистики на осмислені людські історії, що допомагає формувати стійку національну ідентичність.

Цифрова трансформація та архіви

- Створення цифрових копій: Переведення в електронний формат музейних експонатів, історичних документів та сімейних архівів для запобігання їх втрати.
- Документування сучасності: Фіксація усних історій учасників Революції Гідності, спогадів ветеранів, волонтерів та свідків Війни за Незалежність України.

Меморіалізація простору

- Музеефікація артефактів: Збереження зруйнованих об'єктів як доказів історії, а також створення сучасних інтерактивних музеїв.
- Вшанування полеглих: Створення гідних меморіалів та місць пам'яті, де акцент робиться на персональних історіях Героїв, а не лише на монументальних формах.

Освіта та культурна дипломатія

- Інтеграція в освіту: Впровадження новітніх підходів у вивченні історії в школах та університетах — через живе обговорення, критичне мислення та аналіз першоджерел, а не завчання дат.
- Міжнародна комунікація: Поширення правдивої інформації про українську історію (включно з періодами імперій та Голодомором) через виставки, лекції та співпрацю з міжнародними інституціями.

Захист матеріальної спадщини

- Фізичне збереження: Укріплення та захист архітектурних пам'яток та історичних центрів міст від руйнувань.
- Реставрація: Своєчасна консервація та відновлення пошкоджених об'єктів культурної спадщини.

СТОРІНКА 6-7

Меморіальний музей. Як ти пам'ятаєш те, що не бачив на власні очі?

Тип сторінки: проблемно-психологічна / рефлексивна

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: особисте осмислення+ керована дискусія + письмова рефлексія

I. Роль сторінки в структурі зошита

- Пропонує замислитися над тим, як ми дізнаємося про події, які ми не бачили на власні очі.
- Розглядає тему ролі музеїв у збереженні національної пам'яті про важливі історичні події, трагедії, видатних діячів та борців за незалежність.
- Показує, що спільна пам'ять важлива для прийдешніх поколінь.
- Формує усвідомлення, що історична пам'ять забезпечує зв'язок між поколіннями.
- Підводить до розуміння взаємозв'язку між історичною пам'яттю та громадянською ідентичністю.

II. Освітня мета (очікувані результати)

Після уроку учні усвідомлюють:

- що таке музеї, для чого вони створені, чим відрізняються;
- чому присвячений меморіальний музей;
- необхідність захищати культурну спадщину від знищення;
- цінність правдивої інформації;
- важливість відрізнати правду від брехні, а факти - від пропаганди.

III. Ключові поняття сторінки

- меморіальний музей
- історичний музей
- краєзнавчий музей
- пам'ять - процес
- хибна пам'ять
- пропаганда
- джерела інформації
- ідентичність

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Вступ. Запитання-проблема — 5 хв

Запитання: **Як дізнатися про те, що ніколи не бачив/ла на власні очі?**

2. Робота з ілюстраціями — 10 хв

Учні розглядають малюнки:

- зображення пацючка на якого людина дивиться крізь отвір у плінтусі (уринок);
- фото на мобільному (лише хвіст миші - частина від цілого);
- повітряна куля (вид з висоти пташиного польоту);
- комета (погляд на Всесвіт із поверхні Землі та з космосу);
- підводний світ (крізь товщу води/ під воду через маску).

Як реконструювати ціле, якщо ми бачимо лише частину?

Які прилади вам можуть у цьому допомогти?

- мобільний телефон;
- фотоапарат;
- мікроскоп, телескоп...

Вчитель звертає увагу на запитання сторінки:

Як ви пам'ятаєте те, що ніколи не бачили на власні очі?

Учні розглядають малюнки підказки і доповнюють їх:

- Інтернет, новини, фільми, підручники, зі світлин, із книг, з подорожей, зі школи, від батьків, від рідних, телебачення, ШІ і т.інш.

Запитання:

Давайте подивимося на малюнок. Прочитайте напис: “Музей”, і нижче - “Пам'яті”.

- *Коли ми кажемо “Меморіальний Музей”, що це означає?*
- *Про що або про кого він розповідає?*
- *Чи знаєте ви, що означає слово меморіал?*
- *Чим, на вашу думку, займаються інші музеї?*
- *Які музеї ви знаєте? Чи всі вони однакові?*

Наприклад: історичні, краєзнавчі, літературні, художні, військові, меморіальні та інші.

3. Обговорення: — 10 хв

Керована дискусія.

Запитання:

- **Чи можете пригадати ваш перший візит до музею?**
- **Який експонат вас вразив найбільше?**
- **Який музей запам'ятався?**

Важливо: спиратися на досвід, почуття та враження, які учні отримали при відвідуванні музеїв.

4. Письмова рефлексія / завдання зі сторінки — 10 хв

Учні дописують або домальовують відповіді:

Можливі формулювання:

- **Коли я вперше потрапив до музею, то...**
- **Найбільше у музеї мене вразило...**
- **Найкращий експонат, який я запам'ятав...**
- **Мене вразив меморіал, присвячений...**

Форма — вільна: слова, фрази, символи.

5. Підсумок — 10 хв

Підсумкове коло:

- **Давайте разом підсумуємо. Що для вас сьогодні було новим?**
- **Які музеї ви порадите друзям з інших країн, щоб вони більше дізналися про нашу історію?**

Акцент: “Наш мозок завдяки своїм особливостям відтворювати та зберігати інформацію допомагає пам'ятати те, чого ми не бачили. Він зберігає уривки, які потім добудовує уявою, емоціями та інформацією з інших джерел. Музеї є скарбницями пам'яті”.

Фраза-закріплення:

“Музеї пам'яті” виконують роль “машини часу”, транслюючи досвід минулих поколінь, виховують шанування історії, формують критичне мислення та запобігають забуттю історичних подій.

6. Адаптація за класами

6 клас

- Менше абстрактних узагальнень.
- Робота через емоції та конкретні образи.

Акцент: На позитивних враженнях від відвідування музею.

7 клас

- Обговорення видів музеїв.
- Поняття меморіального музею та меморіалу.

Акцент: “Меморіальні музеї мають критично важливе значення для суспільства, оскільки вони виконують функцію збереження пам'яті”.

8-9 клас

- Глибша розмова про типи музеїв, зокрема, меморіальні музеї.
- Можна підвести до теми історичної пам'яті.

Акцент: Історична пам'ять важлива для збереження ідентичності.

6. Методичний коментар для вчителя

- Дотримуйтесь дружньої атмосфери.
- Не змушуйте учнів озвучувати спогади, якщо вони не готові висловлюватися.
- Ця сторінка важлива не для фактів, а для усвідомлення важливості збереження історичної пам'яті та відвідування музеїв.

ДОДАТОК (сторінка 6-7)

Національна пам'ять - збережена Українським народом сукупність знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на його історію, самоідентифікацію, державотворення та/або сприймаються в суспільстві як найбільш значущі.

- **Метою політики національної пам'яті** є формування спільного розуміння минулого шляхом відновлення та збереження національної пам'яті, підтримки досліджень з історії України та її популяризації для зміцнення єдності Українського народу.
- **Політика національної пам'яті** є складовою основ національної безпеки України, важливим чинником формування суспільного імунітету проти порушень прав людини.

Музей – це науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини.

Основні характеристики музею:

- **Функції:** Зберігання, дослідження, освітня діяльність та показ експонатів.
- **Типи:** Історичні, краєзнавчі, художні, **меморіальні**, природничі, літературні та технічні.
- **Призначення:** Збереження пам'яток для майбутніх поколінь та просвіта публіки.

Сучасні музеї також активно використовують цифрові технології, створюючи віртуальні експозиції

Меморіальний (походить від латинського *memoralis*) — це прикметник, що означає “пам'ятний”, призначений для увічнення пам'яті про видатну особу або історичну подію. Цей термін вказує на збереження пам'яті (меморіал) через архітектуру, споруди або документи.

Визначення деяких термінів (за законом “Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу” від 08.03.2025 р.) :

Війна за Незалежність України - боротьба за незалежність, суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України проти агресії Російської Федерації, яка розпочалась 19 лютого 2014 року.

Комеморативний захід - захід, що організовується органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами, організаціями, їх посадовими особами, іншими особами або суб'єктами, метою якого є вшанування історичних подій та/або осіб;

Меморіал - об'єкт монументального мистецтва, який може включати архітектурну, художню, скульптурну, ландшафтну складову і споруджений з метою увічнення пам'яті про значущих осіб або значущі події в історії народу, держави, краю, населеного пункту;

Меморіальна дошка - пам'ятний знак, встановлений на нерухомих об'єктах культурної спадщини, інших спорудах або інших місцях пам'яті, із текстом, що розкриває зв'язок даного об'єкта або місця пам'яті з історичними подіями та/або особами;

Меморіальний комплекс - комплекс об'єктів монументального мистецтва, архітектурних, художніх, скульптурних, ландшафтних елементів, споруджений з метою увічнення пам'яті про значущих осіб або значущі події в історії народу, держави, краю, населеного пункту;

Місце пам'яті - локалізована в просторі територія та розміщені (встановлені, споруджені) на ній об'єкти, що пов'язані з історією України і використовуються, у тому числі, для здійснення комеморативних заходів. Позначеннями місць пам'яті можуть бути пам'ятник, пам'ятний знак, меморіальна дошка;

Український інститут національної пам'яті - центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері національної пам'яті Українського народу, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

СТОРІНКА 8-9

“Як зберегла пам'ять країна?”

Тип сторінки: аналітично-рефлексивна

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: робота з поняттями+ візуальний аналіз + особисте осмислення

I. Роль сторінки в структурі зошита

Ця сторінка:

- поглиблює роботу з питань джерел пам'яті;
- дає уяву про їх різновиди (матеріальні, усні, письмові артефакти, носії, які зберігають інформацію);
- переводить учнів від абстрактного поняття “історична пам'ять” до конкретного розуміння того, як вона формується;
- підводить до розуміння слова “ідентичність”.

II. Освітня мета (очікувані результати)

Після уроку учні:

- пояснюють, як формується пам'ять країни;
- на які джерела спирається;
- усвідомлюють, що мультинаціональна держава зберігає пам'ять національних спільнот;
- формують толерантне ставлення до інших культур;
- можуть дати розгорнуте визначення національної ідентичності та політичної нації.

III. Ключові поняття сторінки

- джерела пам'яті
- усні і письмові джерела пам'яті
- пам'ять країни
- культура пам'яті
- індивідуальна пам'ять
- історична пам'ять
- ідентичність

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Вступ. Запитання-зачіпка — 5 хв

Вчитель звертає увагу на відкрите запитання:

Як зберегла пам'ять країна?

Перелік підказок:

- розповіді дідусів, бабусь, сусідів, батьків, друзів
- пісні, мистецтво/арт об'єкти/книжки
- фото
- меморіал
- музей

Зверніть увагу: на малюнку численна кількість намальованих ротів.

- **Що, на вашу думку можуть означати ці метафоричні малюнки поруч із підказками?**
- **Чи є це ілюстрацією до “говорити”, “розповідати”, “свідчити” “розказувати”, “передавати усно бачене”?**

2. Робота з джерелами — 10 хв

Учні розглядають зображення і читають підказки.

Запитання:

- ***Які джерела інформації ми використовуємо, щоб дізнатися про себе та світ навколо?***
- ***Які, на вашу думку, джерела допомагають зберегти пам'ять кожній окремій людині? Країні?***
- ***Які джерела інформації ви використовуєте для себе, щоб зберігати пам'ять?***

Завдання:

Доповніть перелік джерел інформації: книги... (документи, літописи, листи, фільми, картини...)

Різними кольорами виділіть: усні джерела пам'яті, письмові, речові, соціально-культурні.

***Соціально-культурні джерела** — це все, звідки ми дізнаємося про правила життя, традиції, історію та цінності нашого суспільства. Простими словами, це скарбничка досвіду людства, яка допомагає нам бути добрими, розумними та дружніми.*

Акцент: *“Джерела пам'яті – це база для формування історичної пам'яті країни”*.

Подивіться на малюнок внизу сторінки ліворуч:

- **Який зв'язок між зображеннями?**

Музей/ меморіал/ пам'ятник/ фото/ “донат на пам'ять” - одна з волонтерських ініціатив...

3. Робота з ілюстрацією — 15 хв

Учні розглядають малюнок, поданий на сторінці праворуч, і читають запитання:

- ***Чи може пам'ять окремої людини стати частиною спільної пам'яті?***

Запитання для обговорення:

- ***Чому, на вашу думку, художниця зобразила малюнок, де в одній фігурі проявлено образ іншої?***
- ***Кого ви впізнали в цих образах?***
- ***В який спосіб ми зберігаємо пам'ять про наших дідусів і бабусь?***

Важливо: не тлумачити картинку “правильно”, а працювати з відчуттями і особистими сприйняттями, дати можливість дітям висловитися щодо їхнього розуміння образу.

4. Індивідуальна рефлексія — 10 хв

Запитання для рефлексії:

- ***Що ви порадите робити людям та їх спільнотам, щоб не втратити історичну пам'ять?***
- ***Яким має бути збереження історичної пам'яті України сьогодні?***

Поділіться відповідями у довільній формі: окремими словами, короткими фразами або малюнками.

5. Підсумок — 5 хв

Запитання:

- ***Чому важливо зберігати пам'ять?***
- ***Чи може людина мати повноцінне майбутнє, якщо відмовиться від пам'яті?***
- ***З чого складається історична пам'ять країни?***
- ***Чому, на вашу думку, важливо мати правдиві історичні джерела?***

Акцент: *Будь-які матеріальні, усні, письмові артефакти або носії, що зберігають інформацію про минулі події, явища чи ідеї – це база для формування історичної пам'яті.*

- **Що нового ви винесли з цього заняття?**

6. Адаптація за класами

6 клас

- Основний фокус — на розумінні того як працює пам'ять.
- Менше аналізу, більше образів.
- Акцент: *“Я розумію як це працює”*.

7 клас

- Додаємо питання для аналізу і порівняння.
- Обговорюємо різні бачення.
- Акцент: *“Я розумію важливість джерел пам'яті”*.

8-9 класи

- Говоримо про історичну пам'ять і те, як вона формується.
- Підводимо до розуміння, що джерела пам'яті не лише зберігають факти, а й конструюють уявлення про минуле, що допомагає етносу чи нації зберігати свою ідентичність.

Акцент: *Історична пам'ять та ідентичність пов'язані як основа і результат.*

7. Методичний коментар для вчителя

- Не змушуйте відповідати, якщо учень не готовий.
- Це урок про усвідомлення того, як відбувається процес формування історичної пам'яті.
- Поважайте різні сприйняття мистецьких образів.
- Ця сторінка добре працює як діалогова.

ДОДАТОК (сторінка 8-9)

Джерела пам'яті — це будь-які матеріальні, усні, письмові артефакти або носії, що зберігають інформацію про минулі події, явища чи ідеї. Це база для формування історичної пам'яті, яка включає пам'ятники, архіви, спогади людей, традиції та культурні символи, що передають досвід поколінь.

Основні види джерел пам'яті:

- **Матеріальні** (місця пам'яті): меморіали, пам'ятники, музеї, архіви, будівлі, фотографії, предмети побуту.
- **Письмові/Документальні**: щоденники, листи, спогади, офіційні документи, преса.

- **Усні:** свідчення очевидців, інтерв'ю, народні перекази, пісні, легенди.
- **Соціально-культурні:** це все, звідки ми дізнаємося про правила життя, традиції, історію та цінності нашого суспільства. (Державні свята, традиції, ритуали, підручники історії.)
- **Етнографічні** — це матеріальні та нематеріальні пам'ятки, що зберігають відомості про побут, культуру, звичаї та традиції народу. Вони охоплюють усну творчість, речові предмети (одяг, житло), звичаї, обряди та фото/відеодокументи.

Культура пам'яті — це сукупність традицій, обрядів, символів та меморіальних практик, через які суспільство зберігає, осмислює та передає наступним поколінням історичні події, досвід та цінності. Вона формує колективну ідентичність, визначаючи, що суспільство вважає важливим пам'ятати, а що — забути.

Основні складові культури пам'яті:

- **Меморіалізація:** Встановлення пам'ятників, меморіальних дощок, назви вулиць.
- **Ритуали:** Відзначення пам'ятних дат, державні свята, хвилини мовчання.
- **Історична пам'ять:** Суб'єктивне ставлення до минулого, що впливає на сучасну політику та ідентичність.
- **Колективні досвіди:** психологічна реакція групи людей на травматичну подію, яка мала вплив на все суспільство та осмислення трагічних подій (війни, репресій, голокосту, геноциду) задля уникнення їх повторення.

Історична пам'ять та ідентичність пов'язані як основа і результат: суспільна пам'ять (спільні уявлення про минуле) формує національну та групову ідентичність, визначаючи, “хто ми є”. Вона трансформує історичні події у цінності та символи, що об'єднують людей. Без пам'яті ідентичність руйнується, а без ідентичності пам'ять втрачає сенс.

Основні аспекти взаємозв'язку:

- **Фундамент ідентичності:** Історична пам'ять є “сховищем традицій” та фундаментом, на якому будується національна самосвідомість. Вона допомагає людині відчувати себе частиною свого народу.
- **Конструювання “Ми”:** Пам'ять визначає, які події минулого вважаються важливими для спільноти, створюючи спільний сюжет, сенс і мету.
- **Інструмент політики:** Історична пам'ять використовується як інструмент формування ідентичності через державну політику пам'яті (пам'ятники, підручники, свята).
- **Зв'язок поколінь:** Пам'ять забезпечує тяглість культури та передачу досвіду, що дозволяє спільноті зберігати свою самобутність.

В умовах війни історична пам'ять стає особливо важливою, оскільки вона зміцнює національну впевненість та допомагає боротися за незалежність.

СТОРІНКА 10-11

“Аби уявити майбутнє чи потрібна нам пам'ять?”

Тип сторінки: проблемно-понятійна / дискусійна

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: вибір → аргументація → осмислення

I. Роль сторінки в структурі зошита

Ця сторінка:

- дає **розуміння, що майбутнє залежить від пам'яті минулого;**
- підводить до визначення, чому саме;
- доводить, що пам'ять є фундаментом для планування та створення майбутнього;
- вчить дітей аналізувати історичні уроки, формувати життєві цілі та свідомо обирати напрямок розвитку;
- формує усвідомлення, що історична пам'ять є базовою складовою національної безпеки;
- вчить відповідальності перед нащадками.

II. Освітня мета (очікувані результати)

Після уроку учні:

- пояснюють, чому **майбутнє залежить від пам'яті минулого;**
- навчаються формувати власні цінності;
- усвідомлюють важливість історичних уроків для збереження ідентичності, формування цілей, подолання криз та свідомого вибору шляху розвитку;
- здатні конструювати майбутнє;
- ілюструє, як розуміння помилок і досягнень попередніх поколінь рятує від повторення невдач та допомагає приймати правильні рішення.

III. Ключові поняття сторінки

- взаємозалежність
- безпека
- прогнозування ризиків
- формування цілей
- толерантність

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Вступ. Запитання-виклик — 5 хв

- **Ким ви себе уявляєте через 5 років? А через 10 років?**

Вчитель звертає увагу на запитання сторінки:

- **Аби уявити майбутнє, чи потрібна нам пам'ять?**

На цьому етапі **не коментуємо відповіді**, а пропонуємо роздивитися малюнок.

2. Робота з ілюстрацією — 10 хв

Учні розглядають зображення.

- **Що ви бачите на малюнку?**

валіза у валізі; ноги чоловіка, жінки; рука; “каляка маляка”; плутанка; пес; крила; колесо.

Цей малюнок це образ майбутнього. Воно є непередбачуваним і не визначеним, бо залежить від дуже багатьох чинників. Але ви можете його намалювати, скориставшись вашим досвідом і уявою.

- **Чи є те, що ми можемо взяти з собою із сьогодення?**

Завдання:

Напишіть або намалюйте речі та цінності, які ви би хотіли взяти із собою у майбутнє.

Поясніть свій вибір.

Запитання для обговорення:

- *Чому ви обрали саме ці речі і цінності?*
- *За якою ознакою ви їх обирали?*
- *Чи є ті, які нас об'єднують?*
- *Які з тих, що важливі для вас, є цінними для всіх?*

3. Робота в міні групах — 10 хв

Запитання-зачіпка:

- **Чи залишаться життєві орієнтири сьогодення актуальними у майбутньому?**
- **Які саме?**

Напишіть і назвіть їх.

Перехід до малюнку праворуч.

Запитання:

- *Чому тут зображене мистецтво?*
- *Як ви думаєте чому зображені книги, картини, музеї?*
- *Як ви гадаєте, чому художниця залишила вказівник з написом “Укриття”?*
- *Як суспільство обирає цінності?*

- **Чим відрізняються цінності від потреб?**

Методичний акцент:

Будьте щирими: цінності не можна прищепити формально. Дитина довіряє тому, що бачить у реальній поведінці дорослого, а не тому, що чує.

Створюйте атмосферу безпеки: розмова має відбуватися у форматі довіри, де немає страху засудження.

Уникайте моралізаторства: замість повчань використовуйте діалог, обговорення ситуацій та запитання: “Як ти думаєш?”, “Чому це важливо?”

4. Обговорення — 10 хв

Уявлення про майбутнє базується на тому, що є важливим для нас сьогодні і того, що нам заважає.

Групова робота з антиподами.

Ознайомтеся з цінностями демократії:

- народовладдя, республіка, плюралізм
- чесність, добродішність, прозорість, законність
- відповідальність, обов'язковість, надійність,
- гідність, повага, визнання, шана
- свобода слова, гласність, прозорість, відкритість
- толерантність, дружба, підтримка, емпатія

Підберіть протилежності до них зі слів: диктатура, корупція, цензура, булінг, приниження особистості, безвідповідальність

Запитання:

- **В якому документі визначені найвищі демократичні цінності громадян України?**
- **Яка з них сьогодні найважливіша для вас?**

Акцент: Цінності — це те, що для людини та спільноти є найбільш важливим, значущим та принциповим у житті.

5. Рефлексія і підсумок — 10 хв

Письмово або усно (на вибір):

- **Як для вас пов'язані поняття: пам'ять - цінності - майбутнє?**

Підсумкова фраза:

Пам'ять є фундаментальною основою для уявлення майбутнього. Майбутнє має спиратися на цінності, бо це те, що для нас важливо, те, що задає напрямок нашого життя

6. Адаптація за класами

6 клас

- Про важливість пам'яті та її інструментів для формування майбутнього;
- Без накопиченого особистого та суспільного досвіду людина не може уявити і побудувати свій завтрашній день
- Менше нюансів.

Акцент: Цінності визначають, як ми хочемо жити, якою людиною бути...

7 клас

- Пам'ятаємо минуле заради майбутнього
- Спільні цінності є фундаментом, який перетворює групу людей на життєздатну та ефективну спільноту.
- Не всі люди мають однакові цінності

Акцент: Цінності потребують захисту.

8-9 клас

- Свідомий вибір цінностей
- Толерантне ставлення до різних виборів цінностей
- Захист цінностей як невід'ємна складова національної безпеки

Акцент: “Умови воєнного стану вимагають посиленого захисту духовних і культурних цінностей”.

6. Методичний коментар для вчителя

- Не висміювати “помилкові” відповіді — вони методично цінні.
- Вибір цінностей залежить від віку дітей, з розумінням сприймати обрання “вікових цінностей”.
- Важливо почути кожного.

ДОДАТОК (сторінка 10-11)

Пам'ять є фундаментальною основою для уявлення майбутнього. Вона діє як "архів" досвіду, знань та емоцій, дозволяючи мозку моделювати сценарії, прогнозувати наслідки та

приймати рішення. Без пам'яті уява майбутнього перетворюється на хаотичний набір непов'язаних образів, позбавлених контексту та реалістичності.

Чому пам'ять необхідна для майбутнього:

- **Моделювання сценаріїв:** Мозок використовує минулі спогади, щоб конструювати гіпотетичні майбутні події, що допомагає передбачити, як діяти в нових ситуаціях.
- **Основа для рішень:** Пам'ять дозволяє навчатися на помилках та успіхах, уникаючи попередніх помилок і повторюючи ефективні стратегії.
- **“Ментальна подорож у часі”:** Ця здатність мозку дозволяє «подорожувати» у часі: переосмислювати минуле, щоб створювати краще майбутнє.
- **Історична свідомість:** Пам'ять про минуле (індивідуальна та колективна) формує цінності та розуміння причинно-наслідкових зв'язків.

Майбутнє залежить від пам'яті минулого, оскільки досвід попередніх поколінь та власні помилки є основою для прийняття рішень, уникнення катастроф та побудови ідентичності. Історична пам'ять забезпечує сталість суспільства, формує цінності та дає інструменти для реагування на сучасні виклики. Без знання минулого людина чи народ втрачають орієнтири, стаючи вразливими до маніпуляцій.

Основні причини залежності майбутнього від минулого:

- **Уроки та досвід:** Минуле вчить нас, що працює, а що — ні. Знання історії дозволяє уникнути повторення трагічних помилок.
- **Ідентичність та коріння:** Як дерево тримається на землі корінням, так людина чи народ тримається на своїй історії, традиціях та культурі.
- **Формування цілей:** Аналіз минулого допомагає краще зрозуміти власні потреби та сформулювати бачення майбутнього.
- **Подолання криз:** Пам'ять про героїзм або стійкість предків додає сил долати сучасні виклики та будувати майбутнє.

Знання минулого — це не просто спогади, а фундамент для свідомого конструювання власного “завтра”. Як говорить народне прислів'я: “Хто не пам'ятає свого минулого, той не вартий свого майбутнього”.

Цінності — це те, що для людини є найбільш важливим, значущим та принциповим у житті. Це внутрішній компас, який визначає, що є правильним, а що — ні, мотивує до дій та впливає на прийняття рішень (гідність, чесність, свобода, розвиток). Вони показують, як саме ми хочемо жити та поводитися.

Простими словами, цінності — це:

- Орієнтири: Ваші особисті правила життя, що допомагають обирати шлях.
- Те, заради чого: Те, на що ви витрачаєте час, сили та гроші.
- Наші принципи: Відповідь на запитання "Якою людиною я хочу бути?".

Приклади цінностей:

- Особисті: Свобода, гідність, саморозвиток, чесність, здоров'я, творчість.
- Соціальні: Справедливість, патріотизм, повага до інших, рівність.
- Родинні: Кохання, підтримка, діти, вірність.

Розуміння власних цінностей є ключовим для прийняття рішень та відчуття гармонії.

Основні цінності, базові права, свободи та принципи кожної держави закріплені в її Конституції (Основному Законі). Додатково ціннісні орієнтири та державні пріоритети

часто відображаються в історичних документах, таких як Декларація про державний суверенітет або інших засадничих актах, ухвалених під час становлення країни.

Цінності відрізняються від потреб тим, що це не те, що ми хочемо "спожити" (наприклад, гроші чи машина), а те, у що ми віримо і що вважаємо значущим.

- **Культурні цінності:** Захист пам'яток, архівів та музеїв здійснюється через міжнародні договори (Гаазька конвенція 1954 р., Пакт Реріха), що вимагають обліку, маркування та охорони об'єктів від руйнування та пограбування під час воєн.
- **Національна безпека:** Захист суверенітету, територіальної цілісності та правових основ держави.
- **Особистісні та суспільні цінності:** Збереження моральних орієнтирів (любов, гідність, чесність), які визначають ставлення людини до світу.
- **Соціальні цінності:** Захист інституту сім'ї, традицій та національної ідентичності.

Чим цінності не є:

- **Цілі:** Ціль можна досягти (наприклад, купити дім), а цінність — це процес, який триває постійно (наприклад: чесність).
- **Почуття:** Це не емоції, а усвідомлений вибір, як діяти.

Захист цінностей є невід'ємною складовою національної безпеки, оскільки він забезпечує захищеність конституційного ладу, суверенітету та духовно-матеріальних інтересів суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Збереження національної ідентичності, прав людини та демократичних принципів є основою для стійкого розвитку держави та її самозбереження.

СТОРІНКА 12-13

“Де зберігається спільна пам'ять народу?”

Тип сторінки: понятійно-діяльнісна / групова

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: смислова гра зі словами + групування + рефлексія

I. Роль сторінки в структурі зошита

Ця сторінка:

- розрізняє поняття “пам'ять індивідуальна” і “пам'ять народу”;
- переводить фокус з індивідуального статусу на **спільність і взаємодію**;

II. Освітня мета (очікувані результати)

Після уроку учні:

- розуміють різницю між індивідуальною пам'яттю та пам'яттю спільноти;
- визначають з чого складається пам'ять народу;
- вміють пояснити у чому різниця між індивідуальною пам'яттю і спільною;

- усвідомлюють необхідність збереження історичної пам'яті;

III. Ключові поняття сторінки

- народ
- часолінія
- шкала емоцій
- спільна пам'ять народу
- історична пам'ять
- збереження історичної пам'яті

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Вступ. Гра зі спогадами — 7 хв

Наповнюємо намальовані мішечки, що бачите на сторінці праворуч вгорі:

- неприємні спогади
- приємні спогади

Давайте поділимося вголос приємними спогадами, а неприємні уявно “відпустимо”.

2. Робота з ілюстрацією (праворуч) — 15 хв

Учні розглядають малюнок праворуч внизу і шукають відповідь на запитання: **“Чи ми обираємо, що пам'ятати?”**

Подивіться на малюнок:

- безперервна лінія;
- каляка-маляка, клубок;
- образи
- емоційні підйоми.

Запитання:

- *Що може означати ця безперервна лінія?*
- *Чому тут є “каляка-маляка”, плутанина ниток?*
- *Що на вашу думку означають підйоми, хвилясті лінії?*

3. Практична робота “Часолінія” – 10 хв

Давайте спробуємо створити власну часолінію

Зліва направо проведемо лінію, або скористаємося лінією намальовану художницею. Визначимо відрізками минуле і майбутнє. Крапкою позначимо теперішнє. З лівого краю проведемо вертикальну лінію емоцій. На перетині ми

поставимо “0” - нейтрально, все що вище часолінії це буде “+” – позитивні емоції, все що вниз “-” – негативні емоції. Темними плямами, або штрихами позначимо те, що забулося.

Учні формують “власні часолінії” і графік емоцій, пов'язаний з певними подіями їх життя.

Говоримо про те, що спільного, а що відмінного. Фіксуємо відповіді (усно або в зошиті).

- **Який з ваших спогадів, позначений на цій часолінії ви хотіли б зберегти назавжди?**

4. Робота з малюнком.

Зверніть увагу на ліву частину сторінки і прочитайте:

Які слова тут “сховалися”?

- *де*
- *зберігається*
- *спільна*
- *пам'ять*
- *народу*

Головне запитання сторінки: *Де зберігається, на вашу думку, спільна пам'ять народу?*

- *Про кого ми кажемо “народ”?*
- *Які синоніми до слова “народ” ми можемо підібрати?*
- *З яких етнічних громад складається народ України?*
- *Чи мають вони спільну пам'ять? Вона однакова?*
- *Чи є відмінності? Чим вона може відрізнятися?*

Акцент: Україна є багатонаціональною країною. Вона об'єднує різні етнічні спільноти. Спільна історична пам'ять не означає однакова.

5. Практичне творче завдання “Карта пам'яті”. Робота в міні-групах — 10 хв

- ***З чого складається історична пам'ять народу?***

Кожна міні-група має обрати одну з подій сучасної історії України та створити уявну:

- скриню пам'яті (зібрати уявні речі символи)
- історичний архів (імена значущих постатей)
- календар пам'яті (хронологію)

Фіксуємо відповіді (усно або в зошиті).

6. Рефлексія — 7 хв

Творче завдання: Національний Музей Революції Гідності має чудовий проект: запис усно-історичних спогадів про війну, Євромайдан, Помаранчеву революцію, Революцію на граніті. З маленьких спогадів людей складається історія їх країни.

Уявіть себе на такому інтерв'ю.

Запитання:

- **Яким би особистим спогадом ви поділилися сьогодні, щоб він був важливим для країни у майбутньому?**

7. Підсумок

- **Що нового ви дізналися?**

Слово учителя: Історія нашої країни — це не лише дати та рішення політиків, це сума мільйонів особистих історій, як ваша.

Від Революції на граніті до Помаранчевої революції, Революції Гідності та повномасштабної війни, яку Україна переживає зараз, наскрізно проходить наша головна цінність — прагнення свободи. Спогади про історичні події є свідченням того, що сила українців криється в нашій здатності гуртуватися в критичні моменти та довіряти одне одному. Це той фундамент, який збереже нашу незалежність і відбудує сильну країну для майбутніх поколінь.

Адаптація за класами

6 клас

- Просте розуміння, що таке історична пам'ять народу
- Де вона зберігається
- Музеї як інституції, які зберігають спільну пам'ять Українського народу

Акцент: *“Ми можемо мати спільну історичну пам'ять”*.

7 клас

- Додаємо розуміння Українського народу.
- З чого складається його історична пам'ять.
- Музеї як інституції пам'яті.
- Аналізуємо спільне і відмінне.

8 клас – 9 клас

- Підводимо до розуміння народу як “Різні разом”.

- Пояснюємо, що впливає на формування історичної пам'яті.
- Інституційна роль музеїв у збереженні історичної пам'яті.
- Говоримо про участь, ініціативу, відповідальність.

Акцент: *“Я впливаю на формування історичної пам'яті”*.

7. Методичний коментар для вчителя

- Не поспішайте з визначенням **“історична пам'ять”**.
- Важливіше, щоб учні **самі вивели це поняття**.
- **Вибір того, що ми обираємо пам'ятати — це ключовий образ: спільна пам'ять залежить від нашого вибору, вона формується.**
- **Тут важливе розуміння свідомого вибору та спільних цінностей.**

ДОДАТОК (сторінка 12-13)

Народ України (згідно з преамбулою Конституції України) — це громадяни України всіх національностей, які становлять суверенну волю, спираючись на багатовікову історію державотворення. Це єдине джерело влади, носій суверенітету, а також власник землі та ресурсів. Він об'єднує етнічних українців та інші етнічні спільноти.

Синонімами до слова “народ” є: люди, нація, населення, громадяни, суспільство, людність, маси, народність, етнос, плем'я, публіка. Ці слова описують групу людей, об'єднаних спільною ознакою, культурою, територією або проживаючих на певній території (населення).

Історична пам'ять народу — це сукупність уявлень, знань та емоційних оцінок спільного минулого, які передаються з покоління в покоління і допомагають спільноті ідентифікувати себе, вирізняючи з-поміж інших.

Вона складається з таких основних компонентів:

- Сімейні та усні перекази: Розповіді про минуле, що передаються від старших до молодших (сімейні архіви, історії про предків).
- Пам'ятки та символи: Меморіали, пам'ятники, музеї, архіви, бібліотеки, а також археологічні знахідки, що матеріалізують історію.
- Народні традиції та звичаї: Святкування, обряди, календарні події, що несуть у собі відлуння минулих епох.
- Культурна спадщина: Література, художні твори, пісні, міфи та легенди.
- Освіта та медіа: Шкільні уроки історії, документальні та художні фільми, телепередачі, статті, які формують офіційний або загальноприйнятий погляд на історію.
- Державні символи та свята: Дні пам'яті, національні свята, які акцентують увагу на визначних історичних подіях.
- Особистий досвід та колективні уявлення: Спільні емоційні оцінки подій (перемоги, трагедії), що об'єднують людей у спільноту.

Історична пам'ять є емоційно забарвленою та може змінюватися з часом під впливом політики чи нових досліджень, оскільки вона не є точним науковим відтворенням, а скоріше сприйняттям минулого суспільством.

Вибір того, що пам'ятати?

Люди частково обирають, що пам'ятати, формуючи свій досвід і цінності. Пам'ять не є нейтральною; ми свідомо чи підсвідомо відбираємо події, що зміцнюють нашу ідентичність, підтримують мужність або слугують уроком. Цей процес часто є комеморативною практикою, спрямованою на збереження важливих моментів та уникнення помилок минулого.

Ось основні аспекти того, як ми керуємо пам'яттю:

- **Вибірковий фокус:** Люди схильні пам'ятати яскраві емоційні моменти, досягнення або ж важкі травматичні події (наприклад,), ігноруючи рутину.
- **Свідома меморіалізація:** Ми обираємо, які історичні події чи особистості вшановувати, перетворюючи пам'ять на "інструмент".
- **Психологічний захист:** Іноді ми несвідомо забуваємо те, що приносить біль, або переосмислюємо минуле задля психологічного комфорту.
- **Ціннісний орієнтир:** Ми зберігаємо спогади, які допомагають залишатися вірними собі, або, навпаки, заважають рухатися далі (як у цитатах про життя).

Однак пам'ять не є повністю керованою: багато спогадів закріплюються автоматично через сильні емоції або травму, незалежно від нашого бажання.

СТОРІНКА 14-15

“Пам'ять про кого, чи про що зберігає Музей Майдану?”

Тип сторінки: рефлексивно-понятійна

Тривалість: 45 хв

Формат роботи: аналіз прикладів + індивідуальна рефлексія + узагальнення

I. Роль сторінки в структурі зошита

- розширює уявлення про Музей Революції Гідності;
- інформує, про що можна дізнатися у Музеї Майдану;
- оповідає, що це музей про цінності і свободу;
- допомагає учням усвідомити, що цінності, за які вийшли люди на Майдан – важливі;
- збереження пам'яті про Революцію Гідності дає змогу будувати свідоме майбутнє;
- готує до подальших дій: участі, відповідальності та взаємодії.

II. Освітня мета (очікувані результати)

Після уроку учні:

- пояснюють, що людина та спільнота можуть обирати цінності;
- розуміють важливість їх збереження;
- осмислюють роль меморіальних музеїв;
- усвідомлюють власну участь у збереженні пам'яті та ідентичності.

III. Ключові поняття сторінки

- Майдан
- мирний протест
- гідність
- збереження пам'яті
- артефакт/експонат
- меморіал
- Небесна Сотня

IV. Орієнтовна структура уроку (45 хв)

1. Вступ. Запитання-введення — 5 хв

- *Що ви чули про Революцію Гідності?*
- *Хто вам про це розповідає?*

2. Робота з ілюстраціями — 10 хв

Запитання сторінки:

- *Пам'ять про кого чи про що зберігає Музей Майдану?*

Учні розглядають написи ліворуч і обирають з підказок:

- про українців
- не тільки про українців
- про події Майдану
- про місця де відбувся протест
- про загибель Героїв Небесної Сотні

Переходимо до малюнків праворуч:

- прапори
- плакати
- каска з тризубом
- палітра
- бочка

Запитання:

- *Які речі тут зображені?*
- *Чим вони відомі?*
- *Про що вони розповідають?*

Акцент: кожна історична подія має власні символи.

3. Обговорення очікувань від відвідування музею — 10 хв

- Намалюйте те, що очікуєте побачити в Музеї Майдану.
- Розфарбуйте схематичні малюнки.

Фронтальна розмова або малі групи.

Запитання:

- *Що, на вашу думку, сприятиме емоційному зануренню в атмосферу події?*

4. Індивідуальна рефлексія — 10 хв

Завдання зі сторінки: **Намалюйте, або напишіть у довільній формі що очікуєте побачити в музеї про Майдан.**

Можливі формулювання:

- **Я хочу дізнатися про...**
- **Хотілося б знайти відповіді на питання...**
- **Мене цікавить...**

5. Підсумок — 10 хв

Підсумкові запитання:

- **Чому, на вашу думку, ця подія в історії отримала назву Революція Гідності?**
- **Що таке гідність?**
- **Один із найвідоміших символів Революції Гідності плакат: “Я – крапля в океані”. Як ви його розумієте?**
- **Чому важливо зберігати пам'ять про Революцію Гідності, Помаранчеву революцію, Революцію на граніті і війну за Незалежність?**

Фраза-закріплення:

Зберігати пам'ять про українські революції і війну за незалежність критично важливо, оскільки вони формують нерозривний ланцюг нашої національно-визвольної боротьби. Разом вони є фундаментом нашої ідентичності, доводячи, що українці — це народ із глибокими традиціями демократії та незламною волею до свободи.

6. Адаптація за класами

6 клас

- Фокус на прикладах зі щоденного життя.
- Мінімум абстракцій.

Акцент: *“Спільна боротьба веде до перемоги. Участь кожного є важливою”*

7 клас

- Додаємо розмову про вибір цінностей.
- Цінності необхідно відстоювати.
- Пам'ять про борців важливо зберігати.

Акцент: *“Я можу обирати та відстоювати цінності”*.

8-9 клас

- Обговорюємо участь у виборі цінностей громадянського суспільства.
- Говоримо про важливість захисту свободи і незалежності та важливість збереження пам'яті про героїв
- Підводимо до розуміння відповідальності.

Акцент: *“Моя участь має значення”*.

Методичний коментар для вчителя

- *Не знецінюйте вибір індивідуальних цінностей— для учнів вони реальні.*
- *Не вимагайте “правильного” переліку цінностей.*
- *Ця сторінка добре працює як спокійна рефлексія без оцінювання.*

ДОДАТОК (сторінка 14-15)

Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні — Музей Революції Гідності — це державна інституція в Києві, створена для збереження пам'яті про події Євромайдану 2013–2014 років. Музей документує боротьбу за свободу, гідність та права людини, а також вшановує подвиг Героїв Небесної Сотні та учасників війни з російським агресором.

Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні — Музей Революції Гідності є надзвичайно важливим інститутом для сучасної України з кількох ключових причин:

- **Збереження національної пам'яті:** Музей документує та вшанує пам'ять про Революцію Гідності та Помаранчеву революцію, захищаючи історію від забуття чи викривлення.
- **Вшанування Героїв:** Він є місцем вшанування пам'яті Небесної Сотні та учасників боротьби за незалежність, суверенитет та демократичне розвиток України.
- **Актуалізація цінностей:** Музей просуває цінності свободи, гідності, прав людини та громадянської відповідальності, виступаючи як культурно-освітній центр.
- **Діалог та зцілення:** Заклад виступає простором для осмислення трагічних подій, допомагаючи суспільству подолати травми через спільну роботу та діалог.
- **Державотворення:** Музей розкриває суть масштабних історичних процесів, формуючи розуміння сучасної України як демократичної держави.

- **Міжнародна співпраця:** Музей Революції Гідності є частиною світової спільноти, співпрацюючи з міжнародними інституціями (наприклад, Смітсонівським інститутом) для інтеграції української історії у контекст боротьби за свободу у світі.

Гідність — це внутрішнє відчуття власної цінності, самоповага та усвідомлення того, що ти є особистістю, незалежно від соціального статусу чи успіхів. Це вміння жити чесно, відповідати за свої вчинки, поважати інших і не дозволяти принижувати себе.

Основні складові гідності простими словами:

- **Самоповага:** Я ціную себе, бо я людина, а не тому, що маю щось.
- **Відповідальність:** Я відповідаю за свої дії та слова.
- **Повага до інших:** Я ставлюся до інших людей так, як хочу, щоб ставилися до мене — як до рівних.
- **Справедливість:** Вміння відстояти свою позицію, не принижуючи інших, і не пройти повз несправедливість.

Гідність не залежить від віку, оцінок чи статків — вона є у кожного з народження.